

Kovács Péter, a Néprajzi Múzeum muzeológusa és Mády Zoltán tanár voltak az előadóink. Nagyon jól előkészítettek bennünket a kéthetes gyűjtőmunkára. Néprajzos szaktudásom gyarapodott, szemléletem finomodott. A néprajzi kutatás mellett a magyarság életerejének felmérése is feladatunk volt. Ugocsa megye nagyon jó kutatási terület volt ebből a szempontból is. Egy hét alatt jóbarátságot kötöttünk egymással. Az elkövetkező két hétben a megye falvaiban gyűjtöttünk. A társam Ördögh László rajztanárjelölt volt. Szőlősgyulán és a románajkú Hömlöcön gyűjtöttünk. Társam inkább népművészeti tárgyakat rajzolt, én pedig néprajzi kutatást végeztem. Részt vettünk a falu életében, egy szerény mulatságon is jelen voltunk. Két hét elteltével Nagyszőlősen, a főispán jelenlétében beszámoltunk gyűjtésünkről, munkánkról. A beszámolókat hallgatva feltétlenül eredményesnek tartottuk tanfolyamunkat és gyűjtőutunkat. Mindkettőnk gyűjtése bekerült a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárába. A gyűjtőtábor befejezése után néhányan megjutalmazták magunkat azzal, hogy Nagyszőlősről kiutaztunk Huszton, Ungváron, Munkácson keresztül az országhatárra: Kőrösmezőre. Néhány napot szerettünk volna ott tölteni, de a háborús helyzet olyan volt, hogy Erdélyen keresztül inkább siettünk haza.

Összefoglalva: A pályafutásom alakulására döntő hatással volt az Ugocsa megyei kutatótábor. Megerősített engem abban az elhatározásban, hogy elhagyva pedagóguspályámat, egy iskolai gyűjteményből szülővárosunknak egy nyilvánosjogú múzeumot szervezzek. Így is történt. Orosháza városa 1945-ben bízott meg az Orosházi Városi Múzeum vezetésével. 1950-ig mint tanári beosztásban működő tanító másodállásban vezettem a múzeumot. Még abban az évben főhivatású muzeológus lettem, azután pedig rövidesen a múzeumokat államosították. Így lettem az orosházi Állami Szántó Kovács Múzeum igazgatója.

1. Akik irányt szabtak

a) Tudományos életünk jelesei

Amikor megismerkedtem az Orosháza melletti Vásárhelyi-pusztával, nem tudtam megállni, hogy ne közöljem tapasztalataimat az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Tanszékével. Lelkesen ecseteltem, hogy a Pusztán még elevenen élnek a hagyományos földművelés emlékei, sőt a szíken száraz esztendőkből még levágják a rövidszalmájú árpát és lóval elrúgattják. Ezzel bizonyosan nagy port verhettem fel, mert megbíztak azzal, hogy a takarást és a nyomtatást egy kisgazdaságban szervezzem meg. Mindez az 1952. év nyarán meg is történt a kardoskúti Kérdő-tanyán. Ott ismerkedtem meg igazán a magyar néprajztudomány nagyjaival: Keszi Kovács László tanárral, Tálasi István tanszékvezető egyetemi tanárral és Balassa Ivánnal, a Néprajzi Múzeum főigazgatójával.

A munka megszervezéséhez az elszállásolás és az étkezés biztosítása is hozzátartozott. A vendégek a Kérdő-tanyán szálltak meg. Már az első napon az ebédet olyan finom húsvesssel kezdték, hogy azt a vendégek még évtizedek múlva is emlegették. A kutatómunka megszervezése olyan jól sikerült, hogy engem, a korábbi néptanítót alaposan megismertek és kezdtek becsülni. Barátságuk nagy hatással volt további fejlődésemre. Világéletemben tekintélytisztelő ember voltam, ezért nagyon jólesett, hogy az ország legkiválóbb néprajzosai az egyszerű néptanítóval türelmesen foglalkoztak, a szakmára nevelték. Legtöbbet tanultam K. Kovács Lászlótól, aki a megfigyelt munkákat filmre vette. Tálasi István és Balassa Iván csak 3—4 napig élvezték a Kérdő-család vendégszeretetét.

Mi ketten nagy lelkesedéssel végeztük tovább munkánkat. K. Kovács László — a tudományos keskenyfilm készítésének nagymestere — állandóan filmezett, én pedig a serényen folyó munkát figyeltem, jegyzeteltem és fényképeztem. Amikor a munkánk engedte, mindig a mester körül sürgölődtem, lestem a szájáról a szavakat. Tudtam, hogy ez is a szakmai fejlődésemet szolgálja. Egyszer kérdéseivel válaszút elé állított: a halhatatlan (időtálló) és a rövidéletű (a politikai széljárás szerinti) néprajz között választhattam. Azon nyomban az elsőt választottam, és még ma is azt az utat járom. Közvetlen, találó szavakkal megmagyarázta nekem, hogy mit ért ő halhatatlan néprajzon: a paraszti munkák lehető legpontosabb megfigyelését, a lehető legrészletesebb leírását és azoknak alapján a lehető legszakyszerűbb publikálását. Az így készült munka, addig amíg világ a világ, mindig forrásértékű marad. Így aztán az isten háta mögötti Kérdő-tanyán megszületett egy remek 4 órahosszas keskenyfilm, és egy néptanító elindult a néprajzban a szakmai fejlődés útján.

Amíg a múzeumok állami kezelésben, közvetlen minisztériumi irányítás alatt voltak, negyedévenként 3 napos múzeumvezetői értekezletet rendeztek Budapesten. Ilyenkor mindig felkerestem az ELTE Néprajzi Tanszékén K. Kovács Lászlót. Ekkor már határozottan tudtam, hogy a néprajzos-nevelés nemcsak az egyetemen történhet, hanem ettől függetlenül is, ha jó a „talaj”, az elvetett mag azonnal megfog.

A Néprajzi Tanszék egyik kis szobájában a 20—30 perces beszélgetések alakították ki néprajzkutatói gyakorlatomat. Csak egy példával világítom meg. Tanácsot kértem K. Kovács Lászlótól, hogyan fogalmazzam meg egy szárazmalomról szóló tanulmányom szövegét, hogy német nyelvre lefordítva olyan emberek is megértsék, akik sohasem láttak lóval húzatott malmot. A tanács így szólt: Képzeld el, hogy 20—25 bantu néger vesz körül, s feladatod, hogy a szárazmalmot a helyszínen bemutassam nekik. (Feltételezve, hogy valami csoda révén a négerek értik a magyar szót.) Ha nagyon világosan és részletesen mutatom be, akkor a négerek tökéletesen megismerik a malmot és annak működését. Nos, amit elmondtam, azt kell leírnom.

Amikor aztán a tanulmányt fogalmazni kezdtem, az asztalom elé egy

állófogast helyeztem, s arra a süvegemet nyomtam. Ez számomra a néger csoportot jelentette. Amikor fogalmazás közben a süvegre tekintetem, nemegyszer kihúztam, amit írtam, azzal, hogy azt a bantuk nem értették meg. E módszert sikerrel alkalmaztam később az irányításom alatt működő önéletíró parasztokkal is. Mindent egybevetve: K. Kovács Lászlót tekintem tanítómesteremnek. Most is időszerű volna egy fogas . . . Ezt a tanulmányt is úgy szeretném megírni, hogy jobban sikerüljön, mint az eddig megjelent munkáim. Hiszen „mindig jobban dolgozni” — volt munkásságom fő mozgatórugója. Ezt igazolja az is, hogy az egyetemi tanulmányaimat félbeszakítottam. Félttem attól, hogy életem derekán az egyetemi évek annyi időt és energiát elrabolnak tőlem, hogy nem tudom a 3 paraszti könyvemet színvonalasan megírni. Jól tettem. Igazolják könyveim, amelyek kötelező olvasmányok a Néprajzi Tanszéken. A jelszóm ez volt: Első a munka! Ez belső feszültséget is okozott, ami nyilvánvaló volt akkor, amikor környezetemnek jó egynehányszor tudtul adtam, hogy nekem első a munka, s második a család. A felismert szakmai adósságaimat folyamatosan végzett jó munkával akartam pótolni. Úgy érzem, erre az útra indítottak el K. Kovács Lászlóval történt beszélgetéseim.

Tálasi Istvánnal, aki korábban Vásárhelyen tanároskodott, a leghosszabb időt a Kérdő-tanyán töltöttem együtt. Úgy láttam, hogy a kutatáshoz való hozzáállással, a serényen végzett munkámmal elnyertem megbecsülését, amely évek múltán mélyült barátsággá. Amikor „A magyar földművelés és állattartás a feudalizmus és feudálkapitalizmus időszakában” című gyűjtési témához néprajzosokat verbuvált, elsőként jelentkeztem. Legépelt gyűjtéseimet szorgalmasan küldözgettem címére még akkor is, amikor hosszú évek múltán a gyűjtés talán már formálissá vált. Úgy érzem, barátságunk töretlen maradt, az alábbi kis incidens ellenére. A „Takarás és nyomtatás a kardoskúti Kérdő-tanyán” című tanulmányomat elküldtem Tálasihoz, bírálat, véleményezés céljából. Közben hosszabb huzavona után az Ethnographia tervbe vette a megjelentetését. Igen ám, csak hogy a Profeszor Úr íróasztala a hozzá beküldött kéziratok temetője volt — így tudta a szakma. Postautalványon küldtem 20 forintot azzal, hogy tudom, mennyi munkája van: nyissa ki az ajtaját, s a folyosón jövő-menő egyetemisták egyikének nyomja a kezébe azzal, hogy a kéziratomat csomagolja be, és a postán adja föl a számomra. Egy héten belül meg is érkezett. A néprajzosok pedig hosszú ideig derültek az eseten. Még most is csodálom a bátorságomat: úgy látszik az első tanulmányom megjelenése előtt álló akadályok elhárítása során nem néztem sem istent, sem embert. Az igazsághoz tartozik: Tálasi sohasem érezte velem azt, hogy megbántottam. Életem során többször adott fontos dolgokban atyai tanácsot.

A néprajz nagyjai közül először Balassa Ivánnal ismerkedtem meg. Ez még valamikor 1947 folyamán történt. Ez természetes is, hiszen ő volt a Néprajzi Múzeum főigazgatója. Hamarosan összebarátkoztunk. Régi keletű barátságunkat igazolja, hogy az orosházi látogatásakor arra kért, hogy

írásban számolják be múzeumom életéről. Beszámolóm 1949-ben jelent meg az Ethnographiában. Kezdetől fogva többször felkerestem levéllel: beszámoltam munkámról, valamint a kardoskúti filmezés előkészületeiről. Mindenkor kértem szíves útmutatását. A hagyományos paraszti gazdálkodással kapcsolatos kutatásaimról annál is inkább beszámoltam, hiszen leveleimben kértem, hogy készülő nagy munkám számára biztosítson helyet az Ethnographiában. Ezzel szerettem volna bemutatkozni a „szakmának”.

Végre a kardoskúti Kérdő-tanyán megfigyelt munkámról szóló tanulmányom 1954-ben megjelent az Ethnographiában, amelynek Balassa Iván a szerkesztője volt. Ez nem is ment olyan könnyen. Ugyanis tanulmányom — ha messziről nézzük — leíró jellegű. Szerencsére munkám jelentős erényekkel bírt. A megfigyelt munkák olyan részletesen, alaposan vannak leírva, hogy forrásértéke vitathatatlan. Tanulmányom megjelenése egy kis elégtétel volt az igazán jó munkák számára.

Balassa Iván az orosházi múzeumot úgy tartotta számon, mint egy vidéki támaszpontját, amelyre mindig bizvást lehetett számítani. Például: egy kérdőívét nekem is elküldte, s azt nagyon részletesen feldolgoztam. E munka ugyanakkor engem is csiszolt. Őszinte barátságunkra jellemző, hogy megtiszteltük egymást azzal, hogy családi otthonainkban is meleg szeretettel üdvözölhettük egymást, családtagjainkkal egyetemben.

Néprajzos pályám kezdetén tanácsaival segített, elismerésével buzdított Gunda Béla, a debreceni egyetem néprajzi tanszék vezető tanára. Orosházát számon tartotta, hiszen első néprajzi publikációja környékünkön született: 1938-ban Nagyszénáson tanulmányozta a kenyérsütést. Orosházán ismerkedtem meg a Professor Úrral, és szívélyes viszony alakult ki közöttünk. Ezért a munkáim kéziratát elküldtem neki véleményezés, tanácsadás céljából. Az első időkben ez sokat jelentett számomra. Idők múlásával Gunda Bélát annyira megterheltek munkái, hogy alig maradt ideje a velem való bíbelődésre. Mindig levelezés útján találkoztunk, de egyszer-kétszer felkerestem az egyetem Néprajzi Intézetében is. Önbizalmamat és munkakedvemet nagyban fokozta, hogy tudtam róla, a könyveimet, kiadványaimat kedveli és számontartja. Igyekeztem is kiadványaimat eljuttatni Hozzá, annál is inkább, mert munkáim könyvárusi forgalomba nem kerültek. Az utóbbi időben ritkábban kerestem fel levéllel, később a levelezésünk megszakadt, de barátságunk nem.

Bálint Sándor emberségével tett rám nagy hatást. Emlékszem barátságunk kezdetére. Abban az időszakban, amikor őt méltánytalanul mellőzték, néha a szegedi múzeumban is összegyűltek értekezletre a múzeumigazgatók. Ilyenkor mindig közénk jött. Ritkán jártam Szegedre, de akkor otthonában mindig felkerestem. 1957-ben visszakapta néprajzi tanszékét az egyetemen. Egyszer meglátogattam. A Hivatalos Közlönyből ugyanis arról értesültem, miszerint van rá mód, hogy a múzeumban dolgozók levelező úton végezzék el az egyetemet. A gyakori rendellezők a tanulmányaikat

a III. vagy a IV. évfolyamon kezdhetik. Bálint Sándor azzal bátorított, hogy két év alatt elvégezhetem az egyetemet. El is jött velem az egyetemre. Tervem csak azért nem valósulhatott meg, mert a szegedi egyetemen nincs néprajzos képzés. Felkérésemre a legnagyobb készséggel tanulmányt adott az egyik évkönyvünkbe és írt az orosházi monográfia néprajzi kötetébe. Járt az orosházi múzeumban és meghívott engemet az 1960-as években előadást tartani az egyetemre. Bálint Sándorral a barátságunk a halála napjáig tartott. Szégyellem magam: a temetésére nem mentem el, valami akadály jött közbe. Lelkiismeretemet nyugtatom azzal, hogy minden évben, halála napján egy szál virágot viszek a szegedi temetőbe a sírjára.

Ortutay Gyulával, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja elnökével is szívélyes kapcsolatom volt, hiszen ő volt az államosított múzeumok közvetlen felettese. Vele negyedévenként az országos múzeumvezetői értekezleten találkoztunk. Időnként meglátogatta a vidéki múzeumokat is. Felfigyelt az olyan muzeológusokra, akik testestől-lelkestől a hivatásuknak éltek, s azokat támogatta. Erről szól az alábbi kis epizód. Egyszer Pogány Ö. Gáborral betoppant az orosházi múzeumba. A múzeum udvarán éppen 8—10 mázsa szenet lapátoltam a helyére. Nagyot néztek. Lapátolás közben elmondtam, hogy amíg napszámos után mászkálok, addig ötször is behányom. Különben is, ez pihenés nekem, akkor végzem, amikor a szellemi munkában elfáradtam. A múzeumban annak rendje-módja szerint jól körülnéztek. Látogatásuk végén egymásra néztek, és Ortutay megkérdezte, nem volna-e kedvem a szegedi múzeum vezetését elvállalni. Váratlanul ért a kérdés, de nyomban válaszoltam: a gyűjtőterületemet és szülővárosomat nem hagyom el. Válaszomat ma is helyesnek érzem és vállalom. Akkor ugyanis azt hittem, hogy a felajánlott rangos múzeum vezetése meghaladta volna az erőmet. Most már világosabban látom, rangban talán emelkedtem volna, de egészen bizonyos, hogy életem főművét: a vásárhelyi-pusztai könyvet nem alkottam volna meg. Ezt a véleményemet ugyan lehet kishitűségnek is tekinteni, hiszen néprajzosaink messzi tájakról is írnak könyveket. Néhányszor kiszállnak 1—2 hétre a terepre, és megírják publikációikat. De én nem ilyen munkához szoktattam magamat! Hosszú-hosszú évekig hetente 2 napot kint kutattam a Pusztán, s így kezdtem hozzá megírni könyveimet. Egyébként szakmailag nem voltam kapcsolatban Ortutay Gyulával, mert ő folklorista volt, míg én a tárgyi néprajzzal foglalkozom.

Néprajzi pályámon nagy segítséget kaptam Barabás Jenőtől. Ismeretségünk még akkor kezdődött, amikor a MMOK-ban irányította, nevelte az ország tárgyi néprajzosait, így engem is. Amikor az orosházi monográfia néprajzi kötetét szerkesztettem, őt kértem fel „A tanyai település és építkezés” című tanulmány megírására, amely rajzokkal illusztrálva, bő jegyzetanyaggal ellátva jelent meg. Később megtisztelt azzal, hogy a „Paraszti állattartás a Vásárhelyi-pusztán” című könyvemről elemző, értékelő ismertetést írt a Békési Életben. De a legnagyobb segítséget az jelentette, hogy készségesen elvállalta a „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című

könyvem kéziratának lektorálását. Nagy gondossággal végzett munkájáról nemcsak a 7 oldalas lektori véleménye tanúskodik, hanem a könyv pompás szerkezete is. Ugyanis a könyv szerkezetével kapcsolatban olyan komoly tanácsokat kaptam, amelyeket megvalósítva, könyvem értékét nagyban emelték. Hogy barátságunk töretlen, ékesen bizonyítja e szerény könyv is. Arra kértem Barabás Jenőt, mint életutam jó ismerőjét, írjon munkásságom története elé egy bevezetőt. Nagyon örültem, hogy kérésemet megtiszteltetésnek vette, és meglehangú „Köszöntő”-vel indítja útjára a könyvemet. Hálás köszönet érte!

Az alábbi kapcsolatok gyümölcse legelőször a barátság volt, de szakmai fejlődésemben is segítettek. Katona Imre egyetemi docenssel a budapesti egyetem Folklór Tanszékén ismerkedtem meg. Tudtam róla, hogy a csongrádi kubikosélet jeles kutatója, s megkértem arra, hogy az orosházi 1891-es véres május esejéről írjon első kiadványunk részére egy tanulmányt. A gyűjtés ideje alatt vendégszeretetünket élvezte. Az adatközlők felkutatásában is segítettem. A gyűjtéssel bizony sietni kellett, mert a véres eseménynek már csak egy élő szemtanúja volt: a 82 éves Szabó József. A tanulmány bő jegyzetanyaggal ellátva az első évkönyvünkben 1955-ben jelent meg.

Kapcsolatom a szerzővel később sem szakadt meg, bizonyítja az is, hogy az 1961—62-es évkönyvünkben „A kubikoslapát, digólapát és a lapátolás” címmel ismét egy tanulmányát közöltük, bő jegyzetanyaggal, rajzokkal, fényképfelvételekkel illusztráltan.

A Néprajzi Múzeumban is számos jóbarátra tettem szert. Kodolányi Jánoshoz mindig szívesen fordultam, mert készségesen segített szakmai tanácsok adásával. Diószegi Vilmossal és Szolnok Lajossal a szentendrei 6 hetes tanfolyamon ismerkedtem meg. Életem, munkásságom folyamán természetesen nemcsak a néprajzosokkal barátkoztam, hanem tudományos életünk egyéb területein dolgozókkal is. Így Kiss István botanikusnak, a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tanszékvezető tanárának barátsága is hatással volt rám. Barátságunk kézzelfogható gyümölcse 6 tanulmány, amely három évkönyvünkben, valamint „Orosháza története”-ben és a „Parasztelet a Vásárhelyi-pusztán” című könyvemben jelentek meg. Rám mindig nagy hatással volt szülőföldjének és „szakmájának” a mélységes szerete.

Ha a Vásárhelyi-pusztán kutatott, mindig bejött a múzeumba, s többször magával vitt a Pusztára. Később ritkábban kerestük fel egymást, de akkor is mindig a munkájukat és egymást szerető két ember találkozott.

A parancsoló szükségesség azt írta elő számomra, hogy a régészek között is keressek barátokat. Az orosházi múzeum sem tudta volna hivatását régészek nélkül betölteni. A földből előkerült történeti leletek mentését csak régészek végezhetik, az Orosháza monográfiája korai szakaszának megírása is régész szakembert kívánt. Igyekeztem a városunk környékén, s az orosházi járás területén leletbejelentő hálózatot kiépíteni. A Múzeumbaráti

Kör tagjait, valamint a múzeumlátogatókat arra kértem, hogy a felszínre kerülő régészeti leleteket jelentsék be múzeumunknak.

Egyetemet végzett, hivatásos régész sokáig nem volt Békés megyében. Egy autodidakta régésszel oldottam meg az egyszerűbb ásatásokat. Olasz Ernő a Vásárhelyi-pusztán élt. Néprajzi szakkönyveink olvasásával megismerte a néprajzot. Miután elláttuk régészeti szakkönyvekkel is, észrevételül régész szemléletű emberré vált. Közben megvásárolta az idevonatkozó szakirodalom kulcsfontosságú könyveit, s ezekre támaszkodva egy egyszerű mentőásatást el tudott végezni. Ezért a Nemzeti Múzeum Adattáránál beajánlottam. Ugyanis onnan kaptuk az engedélyt az ásatásra, s a szükséges anyagi eszközöket is az Adattár bocsájtotta rendelkezésünkre. Az amatőr régészünk több egyszerű ásatást (esetenként néhány napszamos segítséggel) végzett. Természetesen kötelessége volt az ásatásra fordított összeggel elszámolni, és az ásatásról részletesen beszámolni. Az ásatásairól szóló dolgozatai egy részét évkönyveinkben leközöltem. Legtöbb ásatásáról a megyei újságban is beszámolt. — Később ásatásai során két alkalommal is olyan eljáráshoz folyamodott, amely megkérdőjelezheti ásatásai hitelességét. Ennek ellenére humanitási szempontból továbbra is megbíztuk egyszerű ásatások végzésével. Amint a Békés megyei Múzeumok Szervezetének egyeteme végzett hivatásos régésze lett, megköszöntük addigi munkásságát.

Idők múltával neves régészek is végeztek környékünkön leletmentő ásatásokat, sőt ritkábban tervásatást is. Neves ásatónk volt Méri István tanár úr. Többször meglátogattam Kardoskúton, az Aranyad-halom körüli Árpád-kori település feltárása során. Gyönyörködtem aprólékos munkájában, s hallgattam nekem szóló magyarázatát. Az ásatás lefolyása és jelentősége vázlat-rajzokkal és fényképfelvételekkel illusztrálva rövidesen meg is jelent. A füzeteket hamarosan el is kapkodták. Ugyancsak Kardoskúton, a vasútállomás közelében ásatott Párducz Mihály is, akivel lehetetlen volt barátságot nem kötni. A kardoskúti Fehér-tó félszigetén pedig Nemeskéri János kutatott eredményesen. László Gyula régész, tanszékvezető egyetemi tanárral szövött barátságunk története is figyelemreméltó: Anikó lányom régészetet hallgatott az egyetemen László Gyulától. Egyszer éppen akkor látogattam meg lányomat, amikor a Képzőművészeti Főiskolát is elvégző professzor úr a növendékeit műtermek látogatására vezette. Én is velük tartottam. Útközben jól megbarátkoztunk. Barátságunk igazán akkor mélyült el, amikor felkértem arra, hogy a készülő „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című könyvem elé írjon előszót. Ugyanis nekem nagyon tetszik Kiss Lajos: „Szegény emberek” című könyve. Kedvenc könyvem Előszavát is László Gyula írta. Így született meg az én könyvemhez is az általa írt: „Köszöntjük az olvasót!” című remek bevezetője. Arra meg éppenséggel büszke vagyok, hogy könyvajánlóját keltezte, mégpedig március 15-tel. Tőle tudtam meg, minden olyan munkát ezzel a dátummal jelöl meg, amelyet nagyra becsül.

Az orosházi monográfia szerzői közé beszerveztem az ELTE Régészeti

Tanszékének tanárait, valamint a Nemzeti Múzeum régészeit. Ezek közül név szerint csak Kovalovszky Júliát és Dienes Istvánt említem, akik a környékünkön többször ástak is. Közülük az utóbbival jó barátságot is kötöttem. Ezek a szakemberek többször megfordultak városunkban és én mindenkor, mindenben szolgálatukra álltam. Igaz, ez megtérült, mert látókörom ezáltal tágult. Idők folyamán a régészekkel való barátkozásom során tanultam tőlük annyit, hogy egy egyszerű sír feltárását szükségből elég szakszerűen el tudtam volna végezni. Már másutt is hangoztattam, hogy leletmentést csak régész végezhet. Szerepem csak arra korlátozódott, hogy a veszélyben forgó leleteket addig mentsem, amíg azt át nem veszi tőlem a régész. Ilyen eset azonban csak egyszer-kétszer történt velem. Az ásatások során előkerült leletek természetesen az orosházi múzeumba kerültek. Kivételt képeztek azok, amelyek nagyobb jelentőségűek voltak. Csak egy ilyen ásatásra emlékszem: Dienes István által feltárt honfoglaláskori sírok leletei kerültek a Nemzeti Múzeumba. Az orosházi múzeumba került régészeti tárgyakat éppen olyan szeretettel kezeltem, helyeztem el a raktárainkba és gondoztam, mint a néprajzi tárgyakat. Az 1970-es évek elejétől kezdve a Békés Megyei Múzeumi Szervezet keretében már megfelelő számú régész szakember is dolgozik, akik a régészeti leletmentéseket végzik.

Főntebb felsoroltam azokat, tudományos életünk jeleseit, akik nekem irányt mutattak a néprajzossá válásom felé vezető úton. Ha városunkba jöttek, legtöbbször a fővárosból tették meg a nagy utat, hogy múzeumunknak szolgálatot tegyenek. Ezért mindenben a segítségükre voltam. Ha szükség volt, szállást szereztem számukra, és sokszor vendégül láttam őket. Előfordult, hogy váratlanul jöttek, de feleségem jóvoltából a pontos időben családi hajlékunkban asztalhoz ültettük vendégünket.

Baráti kapcsolataim Dél-Tiszántúl szakembereivel, akik rendre évkönyveink, monográfiánk munkatársai lettek

Több évtizedes munkám során a környékünkön is sok baráttra tettem szert, akiktől is sokat tanultam, cserébe kiadványainkban tanulmányaikat megjelentettem. A számbavételt a megyénkben kezdem el. Szülővárosomban, Orosházán néha társtalannak érzem magam: szakmai téren igazam is van. Azonban, ha az idők során szerzett barátaimra gondolok, akik lépten-nyomon segíthetik munkámat s akiknek én is tehetek szívességet — mindjárt nem érzem magam egyedül. A felsorolást Elek László tanár barátommal, irodalomtörténésszel kezdem, akinek tanulmánya úgyszólván minden kiadványunkban megtalálható. Számszerint 6 munkája jelent meg gondozásunkban. Ismeretségünk még akkor kezdődött, amikor mint fiatal tanár, az orosházi gimnáziumban tanított. Nagy hatással volt az egyik múzeumbarát növendékére, Szabó Ferencre. Idők folyamán több intézetben dolgozott: a szarvasi Óvónőképző Intézetben s a Békés megyei Levéltárban, Gyulán. Barátságunk változatlan maradt, és kiadványainkat rendületlenül támo-

gatta értékes dolgozataival. Ugyancsak régi barátság fűz Dénes György történészhez, ismert barlangkutatóhoz, aki ugyan a fővárosban él, de városunk szülőtte, s az orosháziak között tartom számon. Már az első évkönyvünkben megjelent munkája, s összesen 4 kiadványunkban olvashatók tanulmányai. Azóta is többször találkoztunk, s levelezésünk sem szakadt meg. Felsőrolom azokat a városombeli kedves barátaimat, akik egy-egy tanulmányuk elhelyezésével gazdagították kiadványainkat: Albel Gyula, Beck Zoltán, Czédula Imre, Csizmadia Lajos, Darók József, Forman István, Gulyás Mihály, Jároli József, Juhász Nagy Vilmos, Keller József, Koszorús Oszkár, Kovács Ferenc, Koczka Pál, Kurucz Béla, Sterbetz István és Sin Lajos.

A Békéscsabán székelő Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságával eleitől fogva jó volt a viszonyunk. Biztosították a nyugodt munka végzéséhez szükséges anyagi és személyi feltételeket. Ezt mi igyekeztünk jó munkával meghálálni. Igazgatóival baráti viszonyban voltam. Még a múzeumok állami kezelésbe vételekor történt: a békéscsabai múzeum igazgatói állásának betöltésekor a véleményemet kikérték, s én a szlovákul is tudó Tábori Györgyöt, a tótkomlói falumúzeum akkori vezetőjét ajánlottam. Így lett a békéscsabai múzeum s később a megyei szervezetünk igazgatója. Ez is igazolja barátságunkat. Később, Dér László működése mellett is szabadon fejlődhetünk. A Megyei Igazgatóság a tudományos munkásságomat mindig támogatta, ezt bizonyítja az is, hogy a Békés Megyei Múzeumok Közleményei című sorozat két számát is, a 4. és 7. számát írhattam — szerkeszthettem. A jelenlegi igazgatónk: Szabó Ferenc régi jó barátom, aki jól ismeri az orosházi múzeumot és a benne folyó munkát. A békéscsabai múzeumban dolgozik Grin Igor néprajzos, megyei igazgatóhelyettes barátom is, aki a muzeológiai munka alapstúdiumát az orosházi múzeum műhelyében szerezte meg. Hozzá is mindenkor bizalommal fordulhatok. — Megyénk múzeumai közül a gyulai múzeummal volt a legtermékenyebb kapcsolat, ugyanis azt mindig néprajzosok vezették. A legrégebbi baráti szálak Lükő Gáborhoz fűztek. Abban az időben nagy szükségem volt a tapasztalt, kitűnő néprajzos tanácsaira, segítségére. Utódjában, Dankó Imrében megcsodáltam annak szervező erejét, amelynek gyümölcsét én is élveztem: az általa szerkesztett gyulai sorozatban jelent meg „Adatok Doboz gabonatermesztéséhez” című tanulmányom. Majd Szilágyi Miklóssal is jó barátságot kötöttem. Később a Néprajzi Múzeum osztályvezetője lett, de találkozásaink alkalmával szívesen beszélgetünk egymással. A környékbeli levéltárak közül a legerősebb baráti szálak a gyulai levéltárhoz kötnek. Még Szabó Ferenc igazgatósága alatt minden tudományos munkám egy másolati példányát elhelyeztem ott, s így a kutatás szolgálatára állnak. A levéltárban dolgozók közül Bálint Ferenchez, s Jároli Józsefhez fűznek baráti kapcsolatok. Utóbbi a fiatalabb nemzedékhez tartozik, s Orosházán született, ezért én az orosházi kutatók között tartom számon. Régi barátság köt Palov Józsefhez, a szarvasi múzeum megalapítójához és megszervezőjéhez. Az ő gyűjteménye megtekintésekor mindig erőt nyertem a munkámhoz. Különösen a kismesterség gyűjtéséről be-

szélt nagyon szívesen. Vele együtt örültem, amikor évtizedes munkássága meghozta gyümölcsét: egy impozáns épületben, Tessedik régi iskolájában, nyithatta meg múzeumát. Az ott dolgozó Juhász Irén régész is sok szolgálatot tett az orosházi múzeumnak.

A közeli Tótkomlóson is él egy igaz barátom, Koppány János evangélikus lelkész. Gyakran meglátogatom. Lelkészi szolgálata alatt több mint 1000 darabból álló pompás néprajzi gyűjteményt hozott létre, amelyet szívesen látogatnak még a Komlóásra vetődő külföldiek is. Gyűjteményét a község megszerezte, s jó alapul szolgálna a nagyközség nyilvános jogú múzeumának. Idők folyamán két tanulmánya jelent meg évkönyveinkben.

A Csongrád megyei muzeológusok, képzőművészek között is sok barátom van. Mindig nagyon szívesen mentem át a hódmezővásárhelyi múzeumba. Igazgatójával, Galyasi Miklóssal sem volt nehéz barátságot kötni. Mindig udvarias és segítőkész volt. Dömötör János is készséges barátja a mi múzeumnak. Mindig szívesen támogatta az amatőr és hivatásos képzőművészeket. Szaktudásával és közvetlen modorával többször elbűvölte a képzőművészeti kiállításunk megnyitójára összegyűlt vendégeinket. Jó barátságban voltam az országos hírű vásárhelyi festőművészekkel. A következő művészek alkotásaiban gyönyörködhetek látogatóink: Szalay Ferenc, Németh József, Fejér Csaba, Erdős Péter és Fülöp Erzsébet. Otthonaikban is felkerestem őket, s megtekintettem figyelemreméltó néprajzi, népművészeti gyűjteményüket. Grezsa Ferenc gimnáziumi igazgató, most főiskolai tanár és Sipka Sándor tanár tanulmányokkal tisztelték meg a parasztéletről szóló könyvemet. A vásárhelyi levéltárban dolgozó Herczeg Mihály barátom is készséges, segítő híve az orosházi múzeumnak és a benne folyó munkának.

Szegeden is múzeumunk számos jóakarója dolgozik a különböző intézményekben. A múzeum igazgatója Trogmayer Ottó régész is régi barátom. Becsül bennünket, és számos esetben élvezhettem támogatását. A mellette dolgozó Juhász Antal néprajzos barátom tanulmányával gazdagította az orosházi monográfiát. Péter László a legrégebbi barátaim, jóakaróim közé tartozik. Amikor a múzeumok állami kezelésben voltak — mint a makói múzeum igazgatójával, az országos értekezletünkön — gyakran találkoztunk. Később a Somogyi-könyvtárba került, ekkor már ritkábban találkoztunk, de megtartottuk egymást jó emlékezetünkben. Az egyetemen is vannak jó kapcsolataink: Lipták Pál és Farkas Gyula heteken keresztül embertani szempontból megvizsgált 2000 orosházi dolgozót, s levonva annak tanulságait, egy tanulmányt írtak a monográfia részére. A vizsgálandók összehozásában részt vettem, s a vizsgálatok során barátságot kötöttünk egymással. A szegedi levéltárban is gyakran jártam, különösen akkor, amikor még Szabó Ferenc is ott dolgozott. Látogatásaim során jó viszonyba kerültem a levéltár igazgatójával: Oltvai Ferencsel. Erről a két évkönyvünkben elhelyezett értékes tanulmányai is tanúskodnak. Végül a szentesi múzeum két régésze: Csalog József és Zalotay Elemér is az orosházi múzeumot szeretőik, becsülők és támogatók csoportjába tartozik.

Az orosházi múzeumnak vannak olyan barátai is, akik nem írtak ugyan kiadványaink számára tanulmányokat, de a szívükbe zárták múzeumunkat, kutatásainkat segítették és hívó szavunkra, kiállításaink megnyitásakor megtisztelnek jelenlétükkal. Rájuk mindig lehet számítani. A komoly érdeklődésükből erőt lehet meríteni. Számuk hál' Istennek száznál is több, de itt név szerint csak néhány múzeumbarátot nevezek meg: Bálint István, Devosa Ilona, Fürst Ervin, Gönczi Katalin, Horváth József, Horváth Józsefné, Horváth Lászlóné, Jároli Mária, Káplár Károly, Király Ferenc, Mucsi Erika, Nagy Péter, Németh Katalin, Sitkei József, Soós Ferenc, Süle Lajos, Szabadkai Andor, Szepesi Kálmán, Szőke Molnár György és Zsoldiné Benkő Jolán.

b) *Szakmai képzésben is részt vettem*

1950-ben jelentettem a Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának — az akkori felettes hatóságomnak —, hogy a Múzeumi Központ az október hó 2-án kezdődő s október hó 30-án végződő szentendrei múzeumi káderképző tanfolyamra hívott be. Egyben azt is jelentettem, hogy szeretnék azon részt venni és gondoskodtam arról, hogy az egyhónapi távollétem a múzeum életében ne okozzon zökkenőt. A múzeum nyitvatartásáról ifj. Olasz Ernő útján gondoskodom, s így a múzeum minden vasárnap 9-től 1-ig a nagyközönség számára nyitva áll. A csoportok hétköznapokon munkaidő alatt bármikor megtekinthették a múzeumot. — Szentendrén a tanfolyamon nagyon jó előadóink voltak, és az előadásokra is úgy emlékszem vissza, hogy nagyon mértéktartóak voltak, és nagyon hasznosnak bizonyultak. A közös szállásunkon pedig a résztvevők barátságot kötöttek egymással. Így született barátságom: Szolnoky Lajossal, Diószegi Vilmostal, Bodrogi Tiborral és még másokkal. Beszélgetések során sokat tanultam az egyetemet végzett fiatal muzeológusoktól, s a magamfajta korú múzeumi dolgozóktól. Vasárnapjainkon pedig megismerkedtünk Szentendre gazdag műemlékeivel: a templomokat, múzeumokat bújtuk. Egy verőfényes őszi vasárnap pedig gyalog, mezei és erdei utakon a dobogókői menedékházig sétáltunk. Az egésznapos túra alatt nem győztem csodálni az erdők őszi színpompáját.

Következő tanfolyamomon a muzeológia legalapvetőbb gyakorlatával ismerkedtem meg. Az 1950. év október havának végén örömmel tartottam kezemben a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja 12 557/1950. számú leiratát, amely engem 1951. évi január 2-től 15-ig tartó muzeológiai gyakorlatra beosztott a Néprajzi Múzeumba. Útiköltségről és ellátásról a Múzeumi Központ, szállásról (a múzeum kis vendégszobájában) a Néprajzi Múzeum gondoskodott. Ketten kaptunk behívót a szakmai gyakorlatra. Társam, Péczely Attila, a hódmezővásárhelyi múzeum dolgozója volt. Hogy alapvető dolgokat fogok elsajátítani, azt abból láttam, hogy a behívó utolsó mondata így szólt: „Múzeuma néprajzi anyagának leltározását csak ezután a gyakorlat után kezdheti meg.” — Így hát a magyar néprajz legnagyobb gyűjteményében megtanultam az anyagkezelés alapjait, mert a Néprajzi Múzeum

minden, számunkra létfontosságú osztályán töltöttünk néhány napot. A textil osztályon Fél Edit mutatta be gyűjteményét, a kerámiák között pedig Kresz Mária igazított el bennünket. A múzeum tárgyi anyagának egy részét Takács Lajos ismertette meg velünk. Számunkra mindennél fontosabb volt, hogy alaposan megtanultunk leltározni. Bemutatták a tárgyak leltározásának minden csínját-bínját. Jó néhány tárgyat be is kellett leltározunk. Majd a tárgyról készítendő leírókarton elkészítését is megtanultuk. Végül kezünkbe adtak néhány tárgyat és önállóan kellett kartont készíteni róluk. Természetesen felhasználtuk az alkalmat arra, hogy megismerkedjünk a múzeum dolgozóival. Ezentúl, amikor felutaztam Budapestre, mindig felkerestem a Néprajzi Múzeumot: — hazamentem.

Amíg a múzeumok állami kezelésben voltak, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja, mint említettem már, negyedévenként „összmúzeumvezetői” értekezletet szervezett. Ez mindig 3 napig tartott. Kézzelfoghatóan sokat lehetett tanulni az előadásokból, a beszámolókból, de az általunk előre feltett kérdésekre is az értekezlet színe előtt kaptuk meg a választ. A III. múzeum vezetői értekezleten javasoltam, hogy a pusztaföldvári falumúzeum fejlődése érdekében hívjuk meg annak vezetőjét, Dér István tanítót is az értekezleteinkre. Mivel a falumúzeumnak jelenleg költségvetése nincsen, nevezett csak a Múzeumi Központ anyagi segítségével tudna részt venni az értekezleteinken. Másik felvetésem: A vidéki múzeumvezetők közül az értekezlet tartama alatt többen meg szeretnének nézni egy-egy operát, vagy egy Nemzeti Színház-beli előadást. Azonban az egyéni színházlátogatók nem kapnak kedvezményes színházi jegyet, annak váltására jogosító utalványt. Kérésem: a Múzeumi Központ szíveskedjék kedvezményes színházutalványokat igényelni, hogy a vidékiek is megláthassanak egy-egy jó színházi előadást.

Egyéni levelező oktatásban vettem részt az egyetemen

Amint 8—9 évet, mint főhivatású muzeológus eltöltöttem a múzeumban, szükségét éreztem annak, hogy továbbképezzem magam. A Hivatalos Közönyből olvastam, hogy a néprajz szakot az egyetemen levelező úton is el lehet végezni. Ráadásul a gyakorlati éveket figyelembe véve állapítják meg, hogy hány év alatt lehet oklevelet szerezni. Megörültem: mintha rám szabták volna a rendeletet. Nyomban Bálint Sándor barátomhoz siettem. Nagyon biztatott: két év alatt akár le is doktorálhatok nála — mondta.

A szegedi egyetem Rektori Hivatalában ugyan elfogadták iskolai végzettségemet, mert én még a régebbi rendszerű tanítóképző intézetben szereztem meg az okleveletem. Végül mégis sajnálattal közölték mindkettőnkkel, hogy van ugyan náluk Néprajzi Tanszék, de ezen néprajzos képzés nincs, kérésemet tehát nem tudják teljesíteni. Mentem egy házzal odébb. Felutaztam Budapestre. Nagyon bíztam a felvételemben, hiszen akkor a rektor

Ortutay Gyula, a dékán pedig Tálasi István volt. Csalódtam. Hiába kértem meg a MMOK elnökét, szóbeli ígérete ellenére a kapott papíron ez állt: miután már a 35. életévemet betöltöttem, nem lehet felvenni. Erre ismételten felkerestem a rektor urat, aki megígérte a támogatását, de arra kért, hogy kérésemet indokaimmal együtt adjam be írásban a Rektori Hivatalba. 1958. évi december 31-én kelt 281/1958. számú beadványomban kértem a Múzeumi Osztályt, szíveskedjék az Eötvös Loránd Tudományegyetem Rektori Hivatalához a kérésemhez szükséges igazolást és javaslatot közvetlenül elküldeni.

A Művelődésügyi Minisztérium 81 002/1959. szám alatt arról értesített, hogy a Rektori Hivatalban kérelmemet a Múzeumi Osztály támogatni kívánja, és Ortutay Gyula rektortól kérte az egyetem levelező tagozatára való felvételem kedvező elbírálását. Arra is felhívták figyelmemet, hogy tanulmányi éveim alatt a törvényes lehetőségeken belül messzemenőlegesen külön kedvezményt biztosítani nem tudnak. Támogatásomkor feltételezték, hogy egyetemi tanulmányaim mellett a múzeumi munkát maradéktalanul elvégzem. — 1959. évi január 9-én kaptam meg Ortutay Gyula 72/1959. számú levelét, amelyben arról értesített, hogy szándékkal egyetért, és a fennálló rendelkezések is lehetővé teszik a néprajzi szak levelező úton való elvégzését. Felhívta a figyelmemet, hogy a meghirdetett határidőre hivatalos úton nyújtsam be a jelentkezésemet a Bölcsészettudományi Kar Dékáni Hivatalába. 1959. évi április 20-án a szabályosan kitöltött jelentkezési lapomat beküldtem a Múzeumi Osztályhoz azzal, hogy az osztály javaslatával lássa el és május hó 15-ig a Dékáni Hivatalhoz adja be. Arra is megkértem őket, hogy javaslatukba vegyék be, miszerint munkám elvégzéséhez egy szak is elegendő, valamint azt is, hogy munkaköröm betöltéséhez nélkülözhetetlen az egyetemi végzettség, és a néprajz területén kellő jártassággal rendelkezem. 1959. évi december 20-án jelentettem 314/1959. szám alatt a Múzeumi Osztálynak, hogy az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektorának 2968/1959. számú döntése alapján felvételt nyertem a Bölcsészettudományi Kar néprajzi szakára, mint egyéni levelező hallgató — de az első évfolyamra.

Szívesen tanultam, nehézséget csak a sok utazás okozott. Ugyanis volt egy-két óra hetenként, amit kötelező volt hallgatni. Mindazonáltal a lecke-könyvem tanúsága szerint az 1960/61-es tanév I. évfolyamának az I. félévét 4,75 átlageredménnyel elvégeztem. Részletesen: Általános néprajztudomány alapvetéséből Dégh Lúndánál jó (4) eredményt értem el. Katona Imre, Afrika népei anyagából jelest (5) adott. Jelest szereztem (5) Barabás Jenőnél, Bevezetés az anyagi kultúra néprajzához című tananyagból. Ausztrália és Óceániából jelest (5) kaptam Dömötör Teklától. Lecke-könyvemet 1960. évi május 19-én írta alá Tálasi István dékán. A félévi vizsgáimkor a markomba nyomtak egy papírt, amelyen fel volt sorolva, hogy az év végén a néprajzon

kívül még mi mindenből kell vizsgáznom. Erre én úgy megijedtem, hogy házáig meg sem álltam. A legközelebbi pesti utazásomon mindent elmondtam K. Kovács László barátomnak. Azt mondta, hogy én bolond vagyok. A kutatási területemen, a Vásárhelyi-pusztán én vagyok a császár. Ennek ellenére holmi tanárnő kezében lévő kantárba dugom bele a fejemet. Hagyjam a fenébe az egészet! Szót fogadtam. Otthagytam az egyetemem, de így születtek meg a „Hagyományos földművelés a Vásárhelyi-pusztán”, a „Paraszi állattartás a Vásárhelyi-pusztán” és a „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című könyveim, amelyek kötelező olvasmányok annak az egyetemnek a Néprajzi Tanszékén, ahonnan én annak idején elfutottam.

Amíg a múzeumok államosítva voltak, sikerült az országot bebarangolnom. Úgy éreztem, hogy minden múzeum az én otthonom is, és sokszor a vendégszobában szálltam meg. Ilyenkor a tágabb környéket is bebarangoltam. Látókörömet ki szerettem volna tágítani, ezért elhatároztam, hogy megpróbálok külföldi tanulmányútra menni. Elsősorban Szlovákiára gondoltam, annál is inkább, mert az orosházi múzeum 15 csehszlovák múzeummal kiadványcserét folytatott. Abban az időben a külföldi utazások nehézségekbe ütköztek, ezért a Művelődésügyi Minisztérium Levéltári és Múzeumi Főosztályához, valamint a Néprajzi Múzeumhoz fordultam támogatásért. Azzal a kéréssel fordultam hozzájuk, hogy miután 1962. év nyarán kölesönös meghívás alapján szeretnék egy szlovák kutatóval csereviszonyt létesíteni és 2—3 hetet Szlovákiában tölteni, nyújtsanak segítséget. Kérésemet megindokoltam: Az orosházi múzeum gyűjtőterületén szlovák anyanyelvű közösségek is vannak. Múzeumunk anyagának egy része a fenti községekből való. Indokolt, hogy Szlovákia néhány néprajzi múzeumával, s magával a szlovák néppel megismerkedjem.

Nemsokára örömmel jelentettem a Múzeumi Főosztálynak, hogy Varga György pozsonyi kutatóval lépek csereviszonyba, és 3 hetet töltök Szlovákiában. A jól sikerült tanulmányutamról a Múzeumi Főosztálynak részletesen beszámoltam. Szlovákiában gazdag anyagú múzeumokkal ismerkedtem meg. Pozsonyban, Túrócszentmártonban, Poprádon, Tátralomnicon, Késmárkon, Lőcsén, Kassán és Zólyomban a múzeumokon kívül a remek műemlékekben is gyönyörködhettem. A muzeológusok barátságosan fogadtak és mindent megtettek, hogy utam minél eredményesebb legyen. Legtöbb helyen múzeumi vendégszobában vagy irodában helyeztek el. Több helyen megvendégeltek és megismerkedhettem a Magas-Tátra szépségeivel is. Utazásomat tanulságosnak és felejthetetlennek tartom. Különösen nem felejttem el Kassát, ahol az I. világháborúban elesett és az ottani Hősök-temetőjében eltemetett édesapám sírjára koszorút helyeztem el.